EINO SAVOLAINEN

HABROPHLEBIA FUSCA - UUSI PÄIVÄNKORENTOLAJI SUOMELLE, ACENTRELLA LAPPONICA JA METRETOPUS ALTER - UUSIA LAJEJA KUUSAMOLLE (KS)

Abstract

Savolainen, E. 1984: Habrophlebia fusca (Ephemeroptera) found in Finland, Acentrella lapponica and Metretopus alter found in the biological province of Kuusamo (Ks). - Kulumus 6: 23-27.

Habrophlebia fusca (Curtis, 1834) is recorded from Finland for the first time. Ten males have been caught in Kuusamo (Ks). One nymph of Acentrella lapponica (Bengtsson, 1912) and one male subimago of Metretopus alter (Bengtsson, 1930) caught in Kuusamo.

Author's address: Eino Savolainen, Kuopio Museum, Department of Natural History, Myhkyrinkatu 22, SF-70100 Kuopio, Finland.

Suomesta on ilmoitettu tähän mennessä 48 päivänkorentolajia (ks. Saaristo & Savolainen 1980). Kuusamon päivänkorentofaunasta on aiemmin laadittu katsaus verrattain suppean aineiston pohjalta (Savolainen & Saaristo 1981). Sen mukaan maakunnasta on tavattu 38 lajia, eli 79 % koko maan lajistosta.

Määrittäessäni heinäkuussa 1981 Oulangan kansallispuiston ympäristöstä keräämääni hyönteismateriaalia ja Oulun yliopiston eläinmuseon päivänkorentoaineistoa löysin seuraavat Kuusamon maakunnalle uudet päivänkorentolajit:

Habrophlebia fusca (Curtis, 1834), Kuusamo, 736:60, Putaanoja, 29.7.1981, 10 koirasta, E. Savolainen leg.
Acentrella lapponica, Bengtsson, 1912, Kuusamo, 736:61, Uopajanpuro, 29.7.1981, yksi nymfi, E. Savolainen leg.
Metretopus alter, Bengtsson, 1930, Kuusamo, 736:60, Oulankajoki, 5.9.1978, yksi koiras subimago, K. Kuusela leg.

Putaanoja ja Uopajanpuro ovat näytteiden keruupaikoilla matalia, nopeasti virtaavia, kivipohjaisia, ja kivillä kasvaa runsaasti vesisammalia. Edellinen on 2-5 m ja jälkim-

mäinen n. 1 m leveä. Oulankajoki on keruupaikalla useita kymmeniä metrejä leveä, runsasvetinen joki.

H. fusca-lajia ei ole aiemmin löydetty Suomesta. Sekä H. fuscalla että sen lähisukuisella lajilla H. lauta on laaja levinneisyys Euroopassa, Välimeren maista Itämereen ja Neuvostoliiton puoleiseen Karjalaan sekä idässä Neuvostoliiton keski- ja pohjoisosiin (Tshernova 1964, Puthz 1978). Englannissa esiintyy vain laji H. fusca (ks. esim. Macan 1979). Myöskään Eestistä ei ole tavattu H. lauta-lajia (Remm 1970). Fennoskandiasta H. lauta-lajia on tavattu nykyisin Neuvostoliitolle kuuluvista osista Etelä-Karjalaa ja Laatokan Karjalaa sekä Kuusamosta myös Nyky-Suomen alueelta (Tiensuu 1939).

Molempien lajien toukat elävät samanlaisissa biotoopeissa eri kokoisissa virtaavissa vesissä. Myös Putaanojalla oli molempien lajien aikuisia samanaikaisesti. Koiraat parveilivat iltapäivällä lämpimällä säällä kirkkaassa auringonpaisteessa joen rantapenkalla 0,3-1,5 m korkeudella saraikon yläpuolella.

Tiensuu (1939) mainitsee, että suomalaisten H. lauta-yksilöiden takaruumiin 2-7 jaokkeet ovat kauttaaltaan puhtaan valkoiset, kun taas keski-eurooppalaisilla yksilöillä jaokkeiden sivut ovat tumman ruskeat. Myös tämän työn materiaali sopii hyvin Tiensuun käsitykseen. - H. fusca-lajin takaruumis on kauttaaltaan tumman ruskea (ks. kuva 1). Samoin siipisuonet ovat tummemmat verrattuna H. lautaan. Lajimäärityksen voi varmistaa takaruumiin viimeisen vatsakilven loven muodon perusteella: H. fusca-lajilla se on selvästi V-kirjaimen muotoinen, kun taas H. lauta-lajilla lovi muistuttaa pikemminkin U-kirjainta (ks. kuva 2).

Acentrella lapponica-lajia esiintyy vain Fennoskandian ja Neuvostoliiton pohjoisosissa (Müller-Liebenau 1969). Tähän saakka eteläisin Suomesta ilmoitettu löytöpaikka on Muonio (Tiensuu 1939). Lajin toukat elävät puroissa ja pienissä joissa.

Metretopus alter on harvinaisin suomalaisista päivänkorentolajeista. Kirjallisuuden mukaan sitä on tavattu vain Fennoskandiasta, viisi yksilöä Norjan Ruijasta ja yksi yksilö Utsjoen Outakoskelta (Tiensuu 1939). Aiemmin olen löytänyt muutamia yksilöitä Ivalosta (julkaisematonta aineistoa). Lajin toukkaa ei ole kuvattu, mutta Savolainen ja Saaristo (1981) olettavat, että Kuusamon Merenojasta 16.7.1968 löydetty toukka kuuluu M. alter-lajiin. Koiraat on helppo tuntea penisten muodon perusteella (kuva 3).

Tämän työn jälkeen Suomen päivänkorentolajien lukumäärä on 49 ja Kuusamon maakunnan 41. Siten Kuusamon fauna käsittää 83,7 % koko maan lajistosta.

KIRJALLISUUTTA:

Macan, T. T. 1979: A key to the nymphs of the British species of Ephemeroptera with notes on their ecology. - Freshw. Biol. Ass. Sc. Publ. 20: 1-80.

Müller-Liebenau, I. 1969: Revision der europäischen Arten der Gattung Baetis Leach, 1815 (Insecta, Ephemeroptera). Gewässer und Abwässer 48/49: 1-214.

Puthz, V. 1978: Ephemeroptera, In: Illies, J. (ed.), Limnofauna Europaea 2nd ed. 256-263. Stuttgart.

Remm, E. 1970: Eesti ühepäivikuliste (Ephemeroptera) määraja. - Abiks Loodusevaatlejale 60: 1-60.

Saaristo, M. I. & Savolainen, E. 1980: Suomen päivänkorennot - Finlands dagsländor (Ephemeroptera). - Notulae Entomol. 60: 181-186.

Savolainen, E. & Saaristo, M. I. 1981: Distribution of mayflies (Ephemeroptera) in the biological province of Kuusamo (Ks), Finland. - Notulae Entomol. 61: 117-124.

Tiensuu, L. 1939: A survey of the distribution of mayflies (Ephemerida) in Finland. - Ann. Entomol. Fennici 5: 97-124.

Tshernoca, O. A. 1964: Order Ephemeroptera - Mayflies. In Beibienko, G. Y. (ed.), Keys to the insects of the European USSR. I. Apterygota, Palaeoptera, Hemimetabola. - 1214 pp. Jerusalem.

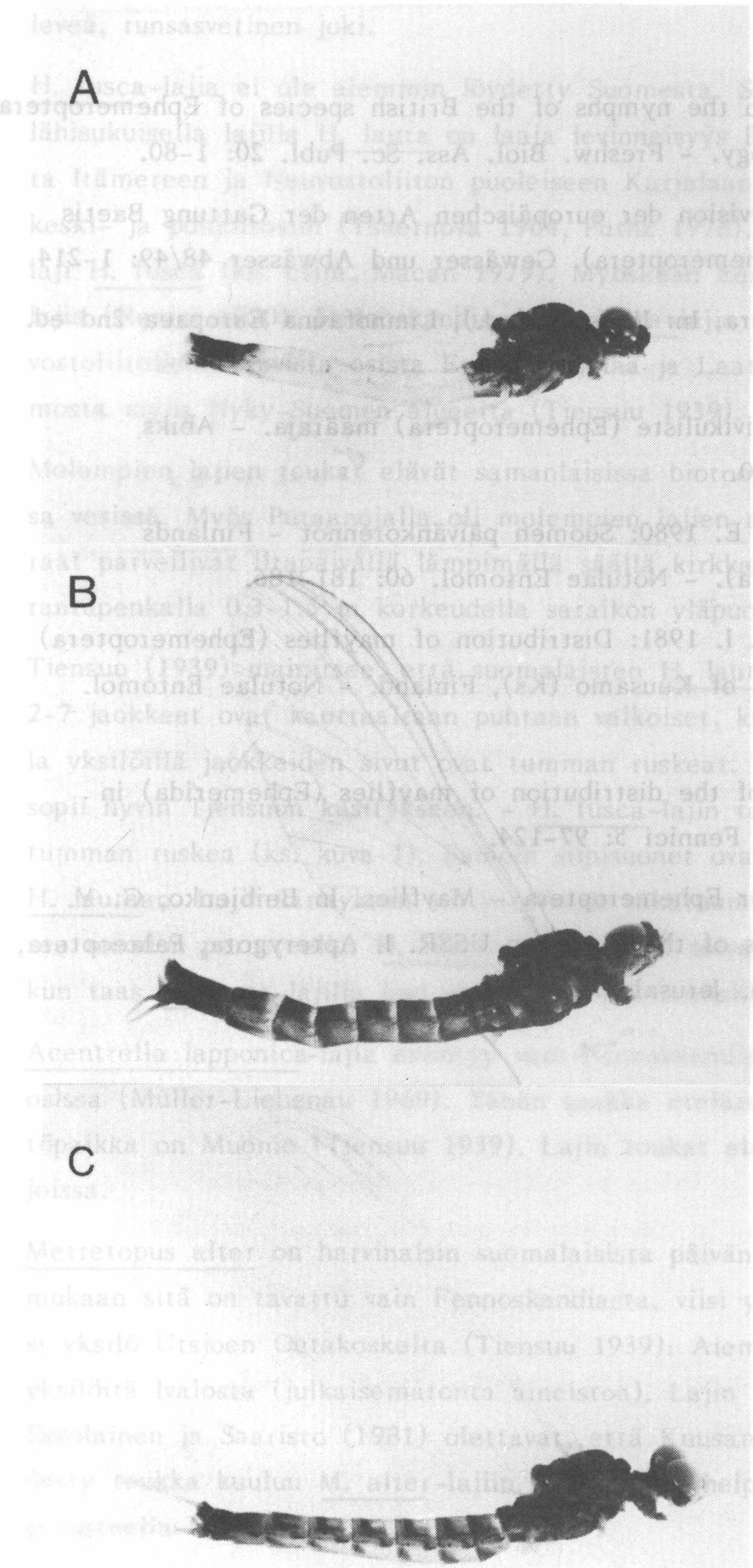

Kuva 1.
Habrophlebia lauta-koiras (A) ja H. fusca (B). Kuusamo Putaanoja, 29.7.1981, E. Savolainen leg. H. lauta-koiras (C). Tsekkoslovakia, Bohemia mer., Stachy, 10. 6.1974. T. Soldán leg. Valok. K. Jämsén.

Fig. 1. Male Habrophlebia lauta (A) and male H. fusca (B). Kuusamo (Ks) Putaanoja, 29.7. 1981, E. Savolainen leg. Male H. lauta (C) Czechoslovakia, Bohemia mer., Stachy, 10.6.1974, T. Soldán leg. Photo K. Jämsén.

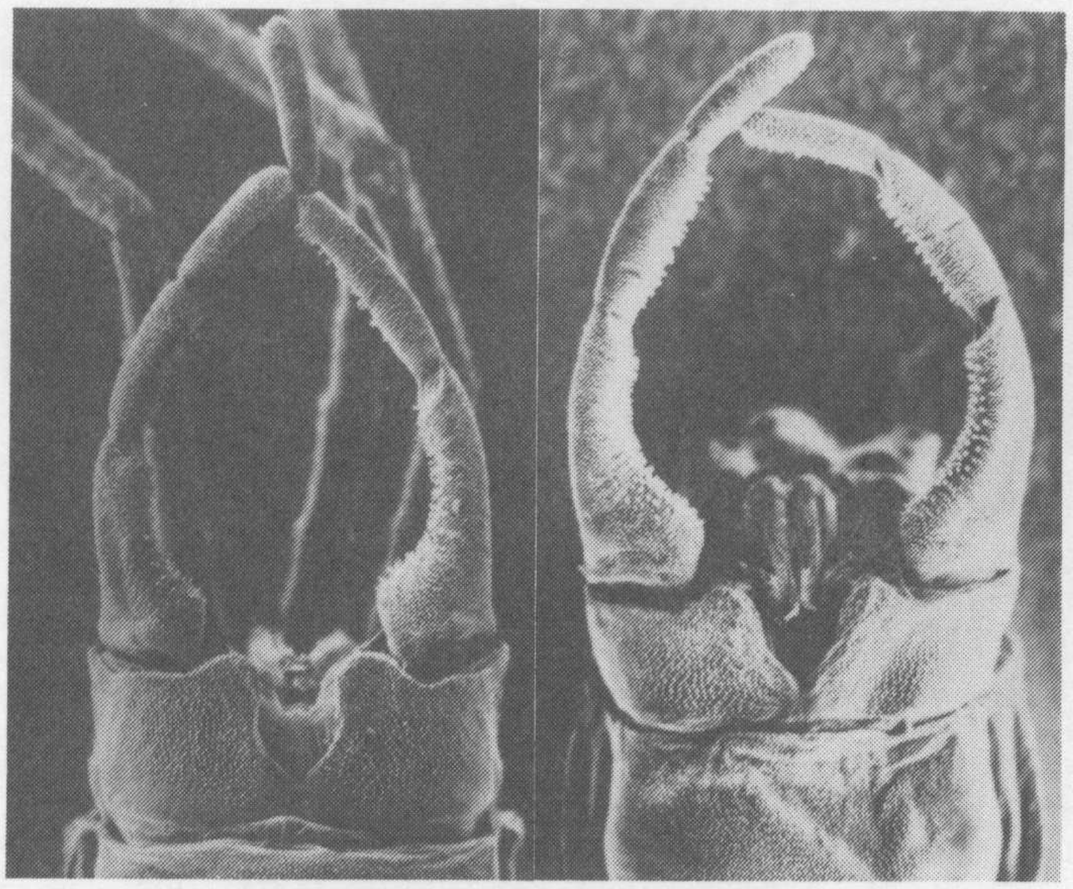

Kuva 2. Vasemmalla Habrophlebia lauta ja oikealla H. fusca. Koiraan takaruumiin viimeiset jaokkeet ja perälisäkkeet altapäin. Kuusamo Putaanoja, 29.7.1981, E. Savolainen leg. Pyyhkäisyelektronimikroskooppikuva 100 x, I. J. Holopainen.

Fig. 2. On the left male Habrophlebia lauta and on the right male H. fusca. The last segments and forceps, ventral view, Kuusamo, Putaanoja, 29.7.1981, E. Savolainen leg. SEM x 100, I. J. Holopainen.

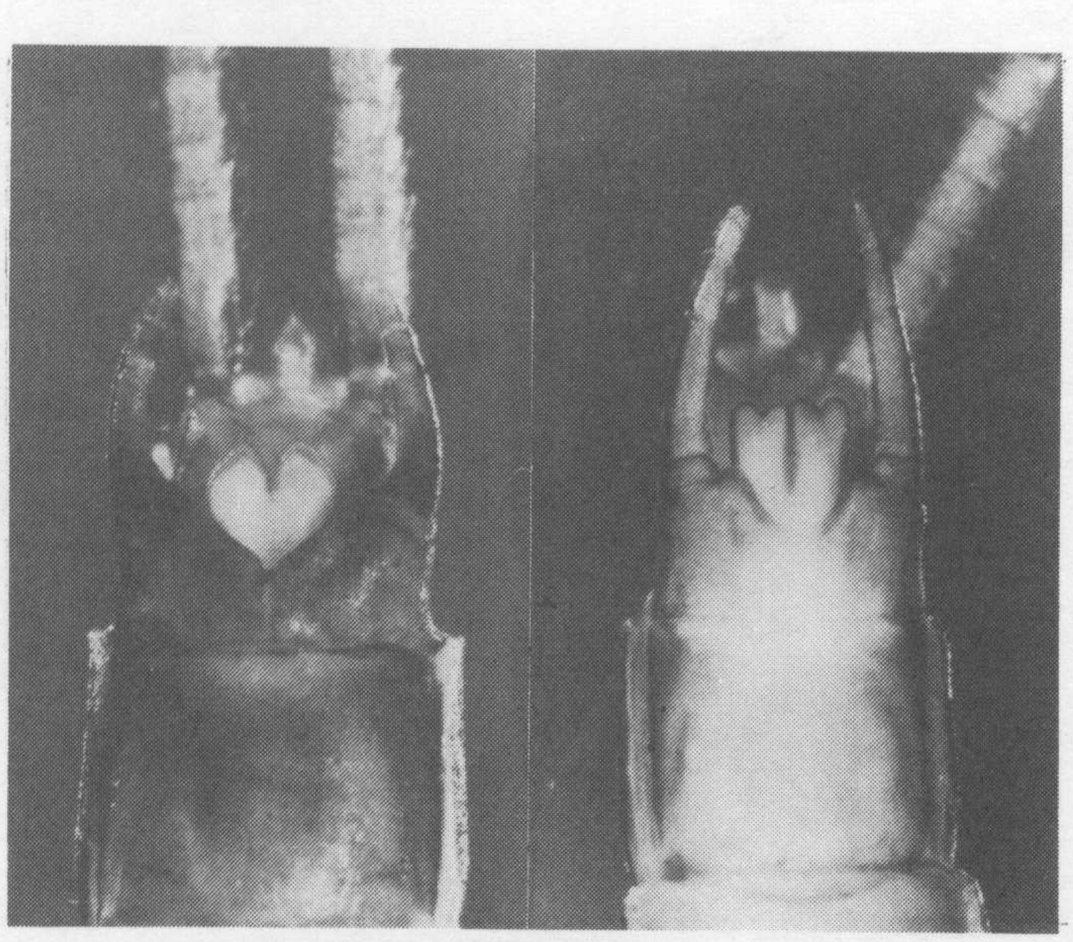

Kuva 3. Vasemmalla Metretopus alter ja oikealla M. borealis. Koiraan takaruumiin viimeiset jaokkeet ja genitaalit altapäin. M. alter Kuusamo, Oulankajoki, 5.9.1978, K. Kuusela leg. M. borealis Utsjoki, Kevojärvi, 4.8. 1978, E. Savolainen leg. Valok. I. J. Holopainen.

Fig. 3. On the left male Metretopus alter and on the right male M. borealis. The last segments and genitals of the abdomen, ventral view. M. alter Kuusamo, Oulankajoki, 5.9.1978, K. Kuusela leg. M. borealis Utsjoki, Kevojärvi, 4.8.1978, E. Savolainen leg. Photo I. J. Holopainen.

Lisäys

Sivulla 27 kuvan 3 yksilöt ovat esiaikuisia eli subimagoja.

Addition

Page 27, figure 3. The individuals are male subimagines of Metretopus alter *and* M. borealis.

Michael Hubbard

KULUMUS

NRO 6 • 1984

UOLEVI SKARÉN, EINO SAVOLAINEN, KAI JÄDERHOLM JA JUKKA KAUPPINEN:

METSÄSOPULIN (MYOPUS SCHISTICOLOR) ESIINTYMISESTÄ JA VAELLUKSISTA SAVOSSA 1963—83

EINO SAVOLAINEN:

HABROPHLEBIA FUSCA — UUSI PÄIVÄNKORENTOLAJI SUOMELLE, ACENTRELLA LAPPONICA JA METRETOPUS ALTER — UUSIA LAJEJA KUUSAMOLLE

KUOPION LUONNONTIETEELLISEN MUSEON SARJA